

Moczulska, Krystyna

Kontakty Władysława Czartoryskiego z antykwariuszem Mariuszem Panayiotisem Tano

Studia Archeologiczne 1, 159-168

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Krystyna Moczulska

KONTAKTY WŁADYSŁAWA CZARTORYSKIEGO Z ANTYKWARIUSZEM
MARIUSZEM PANAYIOTISEM TANO[§]

Działalność kolekcjonerska księcia Władysława Czartoryskiego /1828-1894/ nie była jeszcze przedmiotem szczegółowych badań. Kontynuator tradycji puławskiej, założyciel Muzeum Czartoryskich w Krakowie, nie tylko powiększył gromadzone przez babkę Izabelę Czartoryską zbiory, lecz także poszerzył je o nowe działy np. dział "starożytności zagranicznych" co znacznie wzbogaciło i zróżnicowało charakter tej najciekawszej prywatnej kolekcji w Polsce.

Po całkowitym załamaniu się w latach 1870-1873 kilkudziesięcioletniej działalności politycznej ugrupowania Hotelu Lambert, Władysław Czartoryski na naradzie z gronem współpracowników w marcu 1873 r. postanowił przenieść swą główną siedzibę z Paryża do Krakowa mając jeszcze nadzieję na odegranie znaczniejszej roli w życiu politycznym Galicji i Austrii¹. Równie ważnym powodem były sprawy majątkowe oraz skupienie rozproszonych zbiorów rodzinnych. Słowa zachęty na powrót do kraju przyszły zarówno ze strony polityków galicyjskich², jak też Akademii Umiejętności w Krakowie. W końcu maja 1874 r. Zarząd Akademii, w myśl uchwały

[§] Referat wygłoszony w Uniwersytecie Jagiellońskim na Sesji naukowej Zakładu Archeologii Śródziemnomorskiej pt. "Dzieje kolekcjonerstwa i Archeologii Śródziemnomorskiej w Polsce" w dniach 11-12 XII 1973 r.

¹ Por. J. Zdrada, Zmierzch Czartoryskich, Warszawa 1969, s.426.

² J. Zdrada, op.cit., s.427.

Komisji Historycznej, wystosował do Czartoryskiego odezwę o sprowadzenie do Krakowa "zbioru rękopisów i zabytków historycznych co do zamożności i wartości nie mających sobie na ziemi polskiej równego, a następnie na pomoc, jaką stać by się mógł dla prac komisji Historycznej, tym zaś samym dla nauki polskiej dziejów ojczyznystych"³. Władysław Czartoryski przyjął wezwanie jak najżyczliwiej wybierając na przyszłe muzeum dawny Arsenał Miejski⁴. Pertraktacje z Gminą Miasta Krakowa przebiegały bardzo sprawnie i w listopadzie 1874 r. Czartoryski stał się właścicielem Arsenалу i dwóch przylegających baszt⁵. Po sprowadzeniu biblioteki z Sieniawy i części zbiorów z Paryża oraz wstępnej adaptacji budynku dnia 1 grudnia 1876 r. została otwarta biblioteka i małe muzeum⁶. Uroczyste otwarcie Muzeum XX Czartoryskich nastąpiło

³ D. Rederowa, Materiały do działalności Komisji Historycznej Akademii Umiejętności w Krakowie w latach 1873-1918, Wybór źródeł, Wrocław 1974, s. 14.

⁴ D. Rederowa, op. cit., s. 19. Czartoryski do prezesa PAU, J. Majera, Paryż, 20 czerwca 1874: "Odebrałem pismo JW Pana w imieniu Akademii Umiejętności wzywające mnie, abym zbiory moje przeniósł do Krakowa. Odezwa Akademii odpowiada najzupełniej życzeniom serca mojego. Właściciel i stróż zarazem gromadzonych przez kilka pokoleń zabytków oddawna pragnąłem, aby te zbiory przystępnymi się stały polskiej publiczności i o tyle przyczynić się mogły do lepszego poznania naszej przeszłości i gorętszego umiłowania naszej sprawy narodowej. Bardziej odpowiedniego dla nich miejsca znaleźćbym nie mógł nad dawny nasz gród stołeczny, którego każdy prawie kamień wiąże się z wielkim wspomnieniem i który sam jest najkosztowniejszym przeszłości naszej zabytkiem. Z podwójną zaś radością umieściłbym je w Krakowie teraz kiedy dzięki troskliwości dostojnego monarchy Austrii, stanęła tam tak poważna instytucja jaką jest PAU tak wiele rokująca dla postępu nauki i oświaty w ojczyźnie naszej. Dziękując Akademii za jej odezwę z niecierpliwością wyglądać będę możliwości uskutecznienia jej żądań i żywionych od dawna pragnień własnego serca mojego". W dziesięć dni po wysłaniu tego listu Czartoryski pisze do Br. Zaleskiego, Plombiers, 1 lipca 1874: "... Drugi ważny interes, którym byłęś Pan łaskaw zająć się to nabyć głównego Arsenалу miasta czyli dzisiejszego Bazaru /.../ gotów jestem nabyć jedynie dawny Arsenał /.../ z dwoma wieżami między którymi się mieści /.../. Gdyby się ten projekt nie udał /zakupu budynku w Krakowie/ musiałbym w Sieniawie coś budować". Bibl. Czart. ew. 1622.

⁵ M. Wierzbicki, Oddział: Zbiory Czartoryskich, Rozprawy i Sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie, I, 1951, Kraków 1952, s. 170.

⁶ O pracach adaptacyjnych i przebudowie zakupionych przez Czartoryskiego budynków pisze J. Lepiarczyk, Dzieje budowy Muzeum Czartoryskich w Krakowie, Rozprawy i sprawozdania Muzeum Narodowego w Krakowie, III, 1953, s. 179-217. Dn. 15 X 1876 r. Czartoryski podpisał statut ustanawiający Zarząd Zbiorów, jako instytucji użyteczności publicznej. Por. K. Buczek, Z Przeszłości Biblioteki Muzeum XX Czartoryskich w Krakowie oraz przyczynek do dziejów Biblioteki Poryckiej, Kraków 1936 /odb. z Przeglądu Bibliotecznego, 1936, z. 4; 1937, z. 1/.

dnia 17 października 1878 r.⁷ Dyrektorem muzeum został Józef Łepkowski /1826-1894/ profesor pierwszej katedry archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, historyk sztuki i konserwator, który od 1866 r. nadzorował bibliotekę w Sieniawie zajmując się jednocześnie, na polecenie Czartoryskiego, wzbogacaniem i kompletowaniem tej dawnej biblioteki puławskiej, a także zakupami dzieł sztuki i pamiątek historycznych⁸. Pierwsze obiekty antyczne zostały przysłane do muzeum z Paryża w 1878 r.⁹, jednakże już kilka lat wcześniej, w 1872 r. Czartoryski ofiarował dość duży zbiór starożytności do Gabinetu Archeologicznego UJ, utworzonego w 1867 r. przez Łepkowskiego¹⁰. Zabiegi czynione przez Łepkowskiego o ten dar mogły skłonić Czartoryskiego do kolekcjonowania starożytności z zamiarem utworzenia oddzielnego działu "starożytności zagranicznych" w swoich zbiorach¹¹.

Zainteresowania antykami były w owym czasie bardzo modne. Jest to okres wielkich poszukiwań archeologicznych prowadzonych na szeroka skalę w całym basenie Morza Śródziemnego, gwałtownego rozwoju rynku antykwarycznego, tworzenia się wielkich kolekcji prywatnych i państwowych oraz aukcji sławnych zbiorów. Swą kolekcję starożytności gromadziła siostra Czartoryskiego Izabela Działyńska i jej mąż Jan, który utworzył słynny gołuchowski zbiór waz greckich. Część tych waz eksponowana była już w 1858 r. na kra-

⁷ M. Kukiel, Władysław Czartoryski, PSB, t. IV, Kraków 1938, s. 303; zapis w dzienniku czynności L. Bentowskiego w r. 1878, dn. 17 X Bibl. Czart. ew. 2118; także Czas nr 100, 1 V 1878, nr 241, 19 X 1878.

⁸ C. Bak-Koczarska, Józef Aleksander Łepkowski, PSB XVIII/3, z. 78, 1973, s. 339-343; oraz listy J. Łepkowskiego do Czartoryskiego, Kraków, dn. 23 marca 1866 i Sieniawa 8 września 1866; Bibl. Czart. ew. 1165.

⁹ Pierwszym obiektem wpisanym do katalogu starożytności zagranicznych z 1880 r. jest cista etruska. Datę /1878 r./ przywiezienia jej do Krakowa podaje P. Bienkowski, De speculis etruscis et cista in Museo Principum Czartoryski Cracoviae asservatis, Cracoviae 1912, s. 19.

¹⁰ C. Z. Gałczyńska, Historia zbioru zabytków archeologicznych w Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Meander 1964, s. 456; dar zawierał nieco ponad 200 obiektów w tym 115 naczyń greckich i 14 cypryjskich.

¹¹ Prawdopodobnie Czartoryski nie przekazał wówczas całego swojego zbioru starożytności, mógł pozostawić sobie najcenniejsze obiekty. Może o tym świadczyć np. etruska pokrywa urny kanopskiej w formie głowy z VI wieku przed n.e., inw. 29, którą zakupił z kolekcji Castellani /nr Cast. 245/ po ekspozycji tej kolekcji w ramach wystawy sławnych kolekcji w Paryżu 1865 r.

kowskiej wystawie starożytności zorganizowanej przez Towarzystwo Naukowe Krakowskie¹². Wydaje się więc zrozumiałe, że Czartoryski przejęty ideą powiększania zbiorów rodzinnych odziedziczonych testamentem ojca, mając, podobnie jak siostra, szerokie kontakty w środowisku kolekcjonerów, antykwariuszy i znawców sztuki, uległ modzie gromadzenia zabytków antycznych. O sposobie powiększania całej kolekcji pisze Marian Sokołowski, prof. UJ, od 1884 r. pełniący funkcję dyrektora Zarządu Muzeum: "Zbiory były nieustannie pomnażane. Książę Władysław rezydując w Paryżu i robiąc często wycieczki do Włoch miał sposobność wzbogacania ich w tych głównych centrach ruchu artystycznego świata. Dział zwłaszcza zabytków zagranicznych, dział sztuki, obrazów i starożytności dopełniany był ustawicznie nabytkami z najświetniejszych kolekcji europejskich. Znane zbiory de Janzé, La Fontinelle, d'Amazeuil, d'Angerville i Gréau w Paryżu, Vecchetti i Toscanelli we Florencji de Cajano, a zwłaszcza Castellani w Rzymie i markiza d'Areaglio w Londynie dostarczyły naszemu zbiorowi znacznej ilości niepospolitych i drogocennych okazów"¹³. Tak więc Czartoryski gromadził obiekty antyczne uczestnicząc w aukcjach oraz dzięki kontaktom z archeologami francuskimi i włoskimi, a także przez zakupy agentów, np. Marusińskiego i Szenudy w Egipcie¹⁴.

Wiele dokumentów przechowywanych w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie jak korespondencja, rachunki, dzienniki czynności i sprawozdania pracowników pozwalają określić pochodzenie znacznej grupy zabytków starożytnych znajdujących się w zbiorach. Jak zaznaczono wyżej, pierwsze obiekty antyczne nadeszły do Krakowa w 1878 r.¹⁵ Kolekcja była stale wzbogacana do 1894 r. - do śmier-

¹² J. Działyński do żony Izabeli z Krakowa 1858 r.: /.../ Dziś od śniadania układałem wazonny greckie. Jutro rano układać będę od rana samego. Rozpakowałem wszystko i ustawiłem tymczasowo w naszych szafach /.../ nic nie ma sztuczonego tylko od dwóch ateńskich wazonów odkleiły się szyki przylepione, które znowu przykleimy", za Z. Karczewską Markiewicz, Panna Lodowata, Poznań 1973, s. 99.

¹³ M. Sokołowski, Muzeum XX Czartoryskich, Kwartalnik Historyczny, VI, 1892, s. 232.

¹⁴ Odnosnie do zakupów dokonywanych za pośrednictwem Marusińskiego i Szenudy: H. Szymańska, Gromadzenie zabytków egipskich dla zbiorów krakowskich, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace archeologiczne, z. 4, 1972, s. 105-114; K. Moczulska, J. Sliwa, Identyfikacja zabytków egipskich ze zbiorów Czartoryskich z wykazami zakupów z lat 1884 i 1885, tamże s. 85-104.

¹⁵ Por. przypis 9 - pierwszą dużą grupę obiektów wpisano do katalogu w 1880 r., do cenniejszych przykładów, poza cistą i pokrywą urny /por. przypis 11/, należy zaliczyć kyliksy Amazisa i malarza Panaitiosa.

ci Czartoryskiego¹⁶. Od tego czasu do II wojny światowej dział starożytności został powiększony zaledwie o kilkadziesiąt obiektów, głównie dzięki darowi zbioru Bolesława Wołodkowicza¹⁷.

Na podstawie odnalezionych w Bibliotece Czartoryskich siedmiu listów pisanych w jęz. francuskim przez antykwariusza nazwiskiem Tano Lub Tanos /obie formy używane przez antykwariusza/ do Władysława Czartoryskiego, można było ustalić proveniencję bardzo ciekawej, niewielkiej grupy zabytków¹⁸. Pierwszy z zachowanych listów pochodzi z Kairu, następne z Larnaki na Cyprze¹⁹. List z Kairu z datą 13 września 1892 r. dotyczy propozycji zakupu dwóch zabytków, są to egipskie maski stiukowe. Wprawdzie zakup ten nie został zrealizowany, jednak treść listu jest dość istotna dla wyjaśnienia w jaki sposób Czartoryski nawiązał kontakt z owym antykwariuszem zamieszkałym w Kairze. Tano pisze: /L'année dernière les arabes ils on fais une trouvaille de quelques têtes en plaitre de l'époque des tableaux du Fayoum. Monsier Bourian me acheté quatre, je ne sais pas si Vous les avez vu à Paris, même il a fais une communication à l'Institut relativement à ces têtes, je possède encore deux assez jolies, le prix est un mille francs les deux, prix que M. Bourian a payé /.../ toutes les deux represente des hommes, veuillez me dire si Vous les voulez, je Vous les expedierai". Czartoryski przebywając w Egipcie od grudnia 1889 r. do kwietnia 1890 r. zakupił dość duży zbiór zabytków egipskich, o większej wartości niż uprzednio przesyłane przez

¹⁶ Ostatnie obiekty zakupione przez Wł. Czartoryskiego nadeszły do Krakowa w grudniu 1894 r., tj. już po śmierci księcia. Zapis w katalogu kończył się na pozycji nr 1441 - amulet z głową lwa.

¹⁷ Dar ofiarowany przez Helenę Wołodkowiczową po zmarłym mężu Bolesławie Wołodkowiczu, por. Catalogue des obejts remis du Musée Czartoryski au nom de Bolesław Wołodkowicz, Cracovie 30 juin 1897. Bibl. Czart. ew. 1890.

¹⁸ W artykule przyjmę formę podaną w nadruku listu. Marius Panayiotis Tano, Grek z pochodzenia, narodowości francuskiej posiadał antykwariat w Kairze przy ul. Ibrahima Pasha 51. Po jego śmierci w 1924 r. antykwariat stał się własnością jego bratanka, por. W.R. Dawson, Who Was Who in Egyptology, London 1951, s. 155-156; autor podaje informację niekompletną, a także S. Reinach, Chronique d'Orient, RA, 1885 B, s. 342, podaje, że Tanos cypryjczyk osiadł w Egipcie ofiarował nowo założonemu muzeum w Nikozji dwie mumie i fotografie zabytków egipskich.

¹⁹ Listy są pisane z błędami ortograficznymi i stylistycznymi; list z Kairu z nadrukiem Tano Antiquaire, Caïre, Egypte i rysunkiem Venus z Milo. W pierwszym liście z Larnaki z dn. 3 listopada 1892 r. skreślono Kair i atramentem dopisano Larnaka. Załączzone przez Tano fotografie nie zachowały się. Bibl. Czart. ew. 618 b.

Marusińskiego²⁰. W liście wyżej przytoczonym Tano wymienia osobę nazwiskiem Bourian, chodzi tu niewątpliwie o archeologa francuskiego Urbaina Bourianta /1849-1903/, dyrektora Instytutu archeologicznego francuskiego w Kairze, którego Czartoryski musiał poznać w czasie swojego pobytu w Egipcie. Nazwisko Bourianta kilkakrotnie pojawia się w korespondencji do księcia. W liście z dnia 12 stycznia 1890 r. pracownik muzeum B. Biskupski donosi przebywającemu w Luksorze Czartoryskiemu, że stosownie do jego polecenia wysłał do Luksoru p. Bouriant "1 i 2 zeszyt katalogu rękopisów /egzemplarz zwyczajny/ pod opaską rekomendowaną" oraz w liście z dnia 14 lutego 1891 r. informuje księcia o ukazaniu się III tomu katalogu rękopisów i pyta go na jaki adres ma wysłać tom dla p. Bourianta²¹. Nazwisko Bourianta wymienia w jednym z listów pisanych z Kairu nieznany bliżej Bouteron, który pisze do Czartoryskiego, że będąc ostatnio w Luksorze oglądał wykopaliska prowadzone przez pp. Grebauta i Bourianta w Dolinie Królów i przekazał im życzenie księcia posiadania złotego sokoła z emalią²². Należy więc sądzić, że podczas pobytu Czartoryskiego w Egipcie, Bouriant służył mu pomocą i radą w nabyciu zabytków egipskich. I za jego pośrednictwem Czartoryski mógł nawiązać kontakt z antykwariuszem Tano. W przytoczonym wyżej liście, aby bardziej Czartoryskiego zainteresować propozycją, Tano informuje go o nabyciu przez Bourianta czterech "têtes en plaitre" podobnych do oferowanych księciu. Obiekty te zostały przysłane przez Bourianta do Luwru. Zaprezentował je na posiedzeniu l'Accademie de

²⁰ Przesyłka około 180 obiektów nadeszła we wrześniu 1890 r.; zakupione zostały wówczas m.in. dwa portrety fajumskie, stela Merera, tkaniny koptyjskie.

²¹ Bibl. Czart. ew. 2152, chodzi tu o Catalogus Codicum Manu Scriptorum Musei Principum Czartoryski, J. Korzeniowskiego; te trzy zeszyty ukazały się w Krakowie w latach 1887-1893.

²² Bouteron do Wł. Czartoryskiego, Kair, dn. 17 marca 1891, list z nadrukiem Administration des Domaines de l'Etat Egyptien, Cabinet des Commissaires. Bibl. Czart. ew. 2113 b.

Belles Lettres dnia 24 czerwca 1892 r. Heron de Villefosse podając, że zostały znalezione w wielkiej oazie El-Kargeh²³.

Sześć pozostałych listów wysłał Tano z Larnaki na Cyprze między listopadem 1892 a kwietniem 1893. Listy te dotyczą zakupu 9 obiektów, które zidentyfikowałam na podstawie krótkiej informacji o każdym z nich, podanej przez antykwariusza. W pierwszym z tych listów Tano oferuje Czartoryskiemu "7 pieces en bronzes Phenicien": "un candelabre" - thymiaterion nr inw.1234 /ryc. 1/, "une marmite laquella il y a un lion en relief" - kociołek nr inw.1232 /ryc. 2/, "un brulparfum" - naczynie z brązu złożonego z długim rynienkowatym wylewem i dużym płaskim uchwytem ozdobionym palmetą, nr inw.1233 /ryc. 3/, "un grand plat" - misa nr inw.1231/ryc. 4/, "3 pied d'un meuble" - trzy łapy lwie, nr inw.1235 /ryc. 5/. Wykazując pewną orientację Tano podaje, że "un candelabre plus beaux et plus complete que ce qui est dans l'ouvrage Perrot et Chipiez, Chypre et Phenicie p.863 appartenant a New York" i dalej, że te wszystkie obiekty zostały znalezione w grobowcu w Deli, gdzie prowadził wykopaliska Cesnola²⁴. Wymienienie tu nazwiska Cesnoli można interpretować jako gwarancję wartościowego zakupu. Cypryjskie zbiory Cesnoli i ich aukcja w Paryżu w 1870 r. wzbudziły ogromne zainteresowanie i dyskusje. Znane były one tak-

²³ Comptes Rendus de seances de l'année 1892 de l'Accademie des Inscriptions et Belles Lettres, XX 1892, s.266 i 187-190; pi-
sze o tym także S.Reinach, Chronique d'Orient, RA 1893 A, s.117.

²⁴ Daty listów: 3 września 1892, 22 września 1892, 28 grudnia 1892, 26 lutego 1893, 28 lutego 1893, 19 kwietnia 1893; obiekty znajdowały się w bardzo złym stanie zachowania. Konserwację ich, t.zn. misy, kociołka i naczynia z długim wylewem przeprowadziła doc.dr H.Jędrzejewska w latach 1959-1964; chodzi oczywiście o pracę Perrot et Chipiez, Histoire de l'art dans l'antiquite III, Phenicie-Cypre, Paris 1885, s.863, ryc.630, obiekt pochodzi z Kurion.

że Czartoryskiemu, gdyż zakupił wydany z okazji aukcji katalog²⁵.

Zespół brązowych obiektów przysyłanych przez Tano nie jest znany w literaturze i wymaga dokładnego opracowania. Wstępne poszukiwania pozwalają stwierdzić, że antykwariusz określając je jako fenickie, był na tyle dokładny, na ile pozwalała mu ówczesna wiedza. Obiekty te mogą być cypryjskimi wyrobami lokalnymi o pewnych cechach orientalnych lub importami. Tego typu thymiateriony z podwójną bazą uformowaną z zawiniętych do dołu liści lotosu znalezione na Cyprze, datowane są na okres cypro-archaiczy II /600-475 p.n.e./. Analogiczne przedmioty znaleziono także w Syrii, a nawet w Etrurii i Hiszpanii²⁶. Kociołek z protomą gryfa, głowami byków i lwem, misa oraz naczynie z rynienkowatym wylewem i wysokim płaskim uchwytem zakończonym palmetą z podwójnymi wolutami mają zarówno cechy brązowych wyrobów frygijskich, urartyjskich, cypryjskich i fenickich. Kilka obiektów o podobnych formach znaleziono w Gordion w tumulusach królewskim. P i W. datowanych pod koniec VIII wieku p.n.e.²⁷ Poza Cyprem i Bliskim Wschodem występują one w Grecji i Etrurii w okresie archaicznym²⁸. Pojawiają się też niekiedy na innych przedstawieniach, np. naczynie z długim rynienkowatym wylewem i podobnie uformowanym uchwytem, lecz bez palmety widoczne jest na ortostacie z Karate-

²⁵ Egzemplarz "Antiquites chypriotes provenant des fouilles faites en 1868 par M.de Cesnola, Paris 1870, został wpisany do katalogu Biblioteki w latach osiemdziesiątych przez B.Biskupskiego.

²⁶ E.Gjerstad, The Swedish Cyprus Expedition, Stockholm 1948, IV, part 2, s.217 i 399; M.A.Gorbea, Les thymiateria chypriotes procédant de la Peninsula Iberica, Miscellanea Arqueologica I, Barcelona 1974, s.41-55.

²⁷ Por. R.S.Young, The Gordion Campaign of 1956, Preliminary Report, AJA 61, 1957, s.328-329; The Gordion Campaign of 1957, AJA 62, 1958, pl.25, fig.21; The Gordion Campaign of 1959, AJA 64, 1960, s.230.

²⁸ Problemem tym zajmują się: E.Akurgal, The Birth of Greek Art, London 1968; J.M.Birmingham, The overland route across Anatolia in the eighth and seventh centuries B.C., AS XI, 1961, s. 185-195; G.Hanfmann, Four urartian bulls heads, AS,VI, 1956, s.205 nn; B.Goldmann, The development of the lion griffin, AJA 64, 1960, s.319-328; H.V.Hermann, Die Kessel der Orientalisierden Zeit, Olympische Forschungen VI, 1966, s.31 nn; U.Jantzen, Griechische Greifenkessel, Berlin 1955; K.R.Maxwell Hyslop, Urartian Bronzes in Etruscan Tombs, Iraq XVII, 1956, s.156 nn; M.Pallotino, Urartu, Greece and Etruria, East and West IX, 1958, s.29 nn.

pe datowanym na około 700 r. p.n.e.²⁹ Bardziej szczegółowe określenie powstania tych trzech zabytków brązowych będzie możliwe po przebadaniu stylistycznym elementów je zdobiących. Następny obiekt - trzy łapy lwie - stanowią zakończenie trójnogu. Podobne przykłady znalezione na Cyprze, w Grecji i Niniwie pochodzą z okresu archaicznego³⁰.

Do przesyłki brązów adresowanej do Paryża Tano dołączył jeszcze jeden obiekt "un vase grec en terre cuite au dos il y a une ecriture et par devant le figure de Bachus" podając, że obiekt ten nie pochodzi z Dali jak poprzednie. Naczynie to, nr inw.1239 /ryc. 6/ w formie fallusa z maską Sylena i inskrypcją na stronie odwrotnej jako hellenistyczne reliefowe opublikował K.Bulas nie podając proveniencji³¹.

Cena tych wszystkich obiektów podana przez Tano wynosiła 1000 fr. Czartoryski zapłacił za nie 700 fr.

W starym inwentarzu Muzeum między kolejnymi numerami brązów a wymienionym wyżej naczyniem z maską Sylena znajdują się wpisy dwóch zabytków terakotowych nr inw.1236 i 1237 określonych jako lampki w kształcie łódki. Niewątpliwie informacja zawarta w liście Tano dotyczy jednego z tych obiektów. Pisze on, że wysłał fotografię lampki, o której wspomniał poprzednio, a cena jej wynosi 400 fr.³² Zarówno ten poprzedni list, jak i fotografie nie zachowały się. Brak także dalszej korespondencji dotyczącej wysłania obiektu do Czartoryskiego. Jednakże ten ostatni w swoim liście do B.Biskupskiego z dnia 19 czerwca 1893 r. podaje, że zostały wysłane z Paryża do Krakowa paki zawierające obok innych przedmiotów trzy terakoty, cztery brązy i trzy łapy lwie znalezione na Cyprze koło Larnaki³³. Jedną z tych terakot jest naczynko z maską Sylena, a dwie pozostałe to niewątpliwie wpisane jako lampki. Jak ustalił Z.Kapera są to terakotowe modele statków: barki morskiej /ryc. 7/ i okrętu wojennego /ryc. 8/ z VI wieku

²⁹ E.Akurgal, op.cit., s.118, fig.91 i pl.32.

³⁰ Por. T.Perdrizet, *Fouilles de Delphes V*, 1909, s.68, nr 249, fig.233; J.M.Birmingham, op.cit., s.191.

³¹ K.Bulas, CVA, Pologne 2, pl.14, nr 9a-b.

³² List z dn. 26 lutego 1893.

³³ Bibl.Czart. ew.2177.

p.n.e. - nieliczne przykłady tego typu zabytków terakotowych cyp-
ryjskich pochodzących z grobów ludzi związanych z morzem³⁴.

Listy M.P.Tano nie stanowią kompletnej korespondencji między
nim a Władysławem Czartoryskim. Pierwszy z omawianych listów pi-
sany jest w 1892 r., a więc po dwuletniej przerwie od czasu po-
bytu księcia w Egipcie i nawiązaniu kontaktów z antykwariuszem.
Niektóre sformułowania tego listu sugerują, że istniała wcześ-
niejsza korespondencja mogąca wyjaśnić pochodzenie grupy zabyt-
ków egipskich nadesłanych przez Czartoryskiego z Paryża w latach
1891 i 1892³⁵.

³⁴ Z.Kapera, Terakotowy model barki morskiej, Rozprawy i Spra-
wozdania Muzeum Narodowego w Krakowie X, 1970, s.39-49.

³⁵ Przedmioty nadesłane z Paryża w czerwcu 1891: amulety, ska-
rabeusze, uszebti, 2 skrzynki grobowe, kilka figurek brązowych
egipskich oraz dwie pieczęcie cylindryczne z Cypru; w listopa-
dnie 1892 m.in. sokół brązowy, 2 kanopy, uszebti drewniane.